

ПРОКУРАТУРА НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

ГЛАВЕН ПРОКУРОР

ЗАПОВЕД

№ РД - [REDACTED]

Гр. София, 02.09.2022 г.

С цел подобряване на организацията и качеството на работата по деле за най-тежките същински транспортни престъпления
и на основание чл. 138, т. 1 и т. 6 от Закона за съдебната власт,

ЗАПОВЯДВАМ:

I. УТВЪРЖДАВАМ Методически насоки по някои въпроси на наказателното производство за престъпления по чл. 342, ал. 3 и чл. 343, ал. 3, б. „в“, ал. 3 и ал. 4 НК.

II. Контрола по изпълнението на заповедта възлагам на заместниците на главния прокурор при ВКП.

III. Заповедта да се публикува на Ведомствения информационен сайт на ПРБ.

ГЛАВЕН ПРОКУРОР:

[REDACTED]
ИВАН ГЕШЕВ

Методически насоки
по някои въпроси на наказателното производство за престъпления
по чл. 342, ал. 3 и чл. 343, ал. 1, б. „в“, ал. 3 и ал. 4 НК

1. Настоящите насоки са предназначени за подпомагане на органите на досъдебното производство при работа по дела за най-тежките същински¹ транспортни престъпления по чл. 342, ал. 3 и по чл. 343, ал. 1, б. „в“, ал. 3 и ал. 4 НК, за осигуряване на правилното прилагане на закона и за повишаване на ефективността на досъдебните производства.

Материалноправни въпроси

2. Престъпленията по чл. 342, ал. 3 и чл. 343, ал. 1, б. „в“, ал. 3 и ал. 4 НК са предвидени в норми с бланкетен характер, поради което обхватът на дължимото поведение се установява чрез цитираните разпоредби на НК и разпоредбите на съответните нормативни актове по видовете транспорт, което предполага специфичните изисквания към преценката на по-благоприятния закон, формулирането на обвинението и т.н.

2.1. Съобразно обекта на наказателноправна защита, тези престъпления са довършени при кумулативното наличие на два елемента – а) нарушение на правила за транспортна безопасност², довело до б) засягане под формата на реално увреждане на правозащитените блага (живот, здраве, собственост).

Престъпленията са резултатни³ – причиняване на смърт на едно или повече лица, средна или тежка телесна повреда на едно или повече лица, значителни имуществени вреди.

2.2. Когато е причинено увреждане, но то не е в причинна връзка с допуснатото нарушение на правила за транспортна безопасност, то деянието следва да се преценява с оглед на квалифициране по друг законов състав, несвързан с транспортните престъпления, който предвижда причинените последици (против личността – чл. 115 и пр., чл. 128, чл. 129 и пр.; чл. 122, чл. 123 и пр., чл. 133, чл. 134 и пр.; против собствеността – чл. 216 и пр.).

3. В наказателното производство с предмет пътнотранспортно произшествие⁴

¹ Уредени са в раздел II на глава единадесета от Особената част на НК, чийто обект на наказателноправна защита са обществените отношения, осигуряващи и гарантиращи транспортната безопасност, неприкосновеността на човешкия живот, здраве и собственост. Основен (главен, определящ) обект е безопасността на транспорта, а засягането на личността и имуществото се явява допълнителен обект, който не е определящ за правната природа на съответното престъпление. Непосредствено увреден обект при нарушаване на правилата за движение е безопасността на транспорта, като последиците от нейното засягане са вече допълнителни и се изразяват в причиняване на смърт, телесна повреда или имуществени вреди. В този смисъл, обхватът е от значение и за правилното определяне на приложното поле на тълкуваните норми (вж. Гунева, М. Становище до ПРБ, 2021 г.). Т.нар. същински транспортни престъпления – състави, които предвиждат съставомерни *реални вреди* (смърт, телесни повреди, значителни имуществени вреди).

² *Транспортната безопасност* като обект на транспортните престъпления включва три групи обществени отношения – 1) обезпечавачи движението, експлоатацията и ремонта на видовете транспорт при спазване на установените правила; 2) обезпечавачи неприкосновеността на живота и здравето на всички участници в движението; 3) обезпечавачи нормалното упражняване на правото на собственост. Вж. подробно Костадинова, Р. Транспортни престъпления, С., 2012 г.

В текста тук и по-долу с оглед избягване на повторения, както и поради преобладаващите случаи в практиката, свързани с нарушения при управлението на МПС, като форми на изпълнителното деяние, освен „правила за транспортна безопасност“, се използват и понятия (които имат различен обхват) като „правила за движение“, „правилата, гарантиращи безопасността на движението“, без да се цели изрично разграничение.

³ Когато нарушаването на установените правила за транспортна безопасност не е довело до настъпването на предвидените в НК съставомерни последици (реални вреди/създаване на опасност), то деянието осъществява състав на административно нарушение и не съставлява престъпление.

⁴ Вж. § 6, т. 30 от Допълнителните разпоредби на Закона за движение по пътищата.

задължително се изследва наличието на всички или някои от обективните признаци (елементи) – „пияно състояние“, „след употребата на наркотични вещества или техни аналози“, „бягство на дееца от местопроизшествието“, „управление без необходимата правоспособност“ или „на пешеходна пътека“, като съставомерни признаци на непредпазливите престъпления по чл. 343, ал. 3 и 4 НК. Същите признаци, без да са част от съставите на умишленото престъпление по чл. 342, ал. 3 НК, са със важно значение (биха били ценени) като отегчавачи наказателната отговорност обстоятелства, както и с оглед правилното определяне на формата на вината (евентуален умисъл/съзнавана непредпазливост) в зависимост от конкретната фактическа обстановка, при която е извършено деянието.

Особености на изпълнителното деяние (свързани с бланкетната диспозиция)

4. Изпълнителното деяние е описано и се осъществява винаги чрез нарушаване на конкретни правила⁵ за транспортна безопасност (неспазване, пренебрегване на дължимото поведение) относно видовете транспорт, обхващащи различни аспекти – движение; експлоатация; добро качество на ремонта на подвижния състав, на пътищата или на съоръженията. Може да се изрази чрез действие и бездействие.

Особености на субективната страна. Разграничения

5. Принципно положение е, че вината е субективното психическо отношение на дееца както към осъщественото деяние, така и към неговия резултат⁶. При транспортните престъпления формата на вината се определя чрез преценката на субективното отношение на дееца към престъпния съставомерен резултат (значителни имуществени вреди, средна или тежка телесна повреда на едно или повече лица, смърт на едно или повече лица), а не само спрямо допуснатите нарушения на правилата за транспортна безопасност. Умишленото нарушаване на правилата за движение, ксито са в причинна връзка с настъпилния съставомерен резултат, не е достатъчно основание, за да се обосновава извършване на деянието при евентуален умисъл, но същевременно е от значение за определяне на степента на обществена опасност.

5.1. Изводите за вината следва да се основават на доказателствата за обективизираното поведение на дееца при конкретно установената фактическа обстановка.

5.2. Вината се изключва във всички случаи, когато са били спазени правилата за транспортна безопасност. Нарушаването на правилата означава, че деецът не е проявил необходимата грижа.

Разграничения

Пряк/евентуален умисъл

6. Умисълът е формата на вина, предвиден в (характерен за) съставите на престъплението по чл. 342 НК.

6.1. Налице е сходство в *интелектуалния момент*, изразен в осъзнаване на общественоопасния характер на деянието и предвиждане на последиците, което на

⁵ Вж. Гунева, М. Становище до ПРБ, 2021 г.: „Правилата, с които субектът следва да се съобразява са или изрично установени в нормативен акт, или са се установили като добра обичайна практика, или имат характер на научни достижения, без да са съответно регламентирани. В старата практика изрично се посочва, че „не е необходимо всички правила на едно занятие да бъдат регламентирани в даден правилник или наредба – те могат да бъдат дадени и като теоретични или практически правила, които определят обсега на занятието“ (реш. 843-57-II н. о. на ВС)“.

⁶ Вж. чл. 11, ал. 2 и 3 НК, както и Ненов, Ив. Наказателно право, стр. 317; Стойнов, Ал. Наказателно право. Обща част. С., 2019, стр. 294 – 295, Гунева, М. Становище до ПРБ, 2021 г.

практика означава, че деецът съзнава три групи обстоятелства: фактичката страна на извършването⁷, предвижда последиците⁸, които могат да настъпят, и има представа относно обществената опасност⁹.

6.2. Разграничителният критерий е във *волевото отношение (волевия момент)* на дееца към последиците (престъпния резултат) – дали деецът е целял (искал) пряко настъпването на конкретния престъпен резултат (при прекия¹⁰ умисъл) или само е допускател¹¹ възможното му причиняване, съгласявал се е с (приел) този резултат, като крайната му цел е друга (при евентуалния умисъл).

6.3. При *евентуалния умисъл* деецът не желае настъпването на съставомерните последици, които предвижда, че ще може да причини. Волята му не е насочена пряко към тези последици, но е насочена косвено към тях чрез извършването на съзнателните действия и бездействия (нарушаването на правилата), което изразява волевого му отношение – че приема последиците като възможен (страничен с оглед на целта му) резултат от извършеното.

Евентуален умисъл/самонадеяност (съзнавана непредпазливост)

7. При *самонадеяността* е характерно двойно предвиждане (две групи представи) – деецът предвижда както възможните отрицателни последици, така и възможните мерки (средства и начини) за противодействие на предвиждания негативен изход.

7.1. Разграничението основно се състои във волевия момент („допускател“ или „мислил да предотврати“), като практически различието намира външен израз преди всичко в действията, предприети за предотвратяване на вредоносния резултат.

Водачът съзнава, че деянието му може да причини съставомерните последици¹², но действа с убеждението, че ще успее да ги предотврати (налице е отрицателно отношение към тях¹³), като е и уверен, че ще ги избегне (категорична увереност, че няма да настъпят), защото е взел мерки за предотвратяването им (мерките следва да са ефикасни, макар и оказали се недостатъчни в случая).

7.2. Изследването на субективната увереност на дееца и нейната не/обоснованост са изключително важни при определяне формата на вина.

Субективната увереност на дееца за ненастъпване на съставомерните

⁷ Под съзнаване на фактичката страна на деянието се разбира, че в съзнанието на дееца има представа относно обстоятелствата, предвидени в съответния състав – т.е. да се установи сходството при съпоставка на представите, които е имал деецът относно извършването от него, с това, което е установено в нормата (което не значи, че той си ги представя по начина, както са отразени в състава, и изобщо не е необходимо деецът да знае кой е съставът, който осъществява).

⁸ Предвиждането на последиците е непосредствено свързано с представите относно фактичката страна на деянието, като причина, предизвикваща последиците.

⁹ Правилната представа и относно обществената опасност на деянието е непосредствено свързана с обстоятелството, че престъпленията по транспорта касаят нарушаване на правила, очертаващи същността на дейност, представляваща източник на повишена опасност, които всеки, който я упражнява, следва да знае. Именно това е целта на тези правила – да гарантират чрез съблюдаването им възможност деецът да формира в съзнанието си правилни представи относно характера на деянието и възможните му последици, като по този начин да защитят от увреждания изложените на опасност при осъществяване на транспортната дейност правни блага.

¹⁰ Според Постановление на Пленума на Върховния съд № 1/1983 г., умисълът по чл. 342, ал. 3 НК включва двете му форми (пряк и евентуален) и съставите му са специални по отношение на умишлено причиняване на смърт или телесна повреда и се прилагат винаги, когато същите са причинени при ПТП. Това разбиране е подложено на (основателна) критика в доктрината (вж. М.Гунева), доколкото такова „...“ разбиране противоречи на практически единдушно поддържаното виждане за обекта на транспортните престъпления – безопасността на транспорта, като причинените при засягането на този обект вреди са допълнителна последица. Когато някой съзнателно се стреми да причини посочените по-горе вреди, това означава, че те престават да бъдат страничен резултат, а се превръщат в равнопоставен друг обект на престъплението.

¹¹ „Допуска“ се отнася към волевото отношение на дееца (дава възможност, позволява нещо да се реализира), а не към интелектуалния момент на умисъла (представя си/предполага).

¹² Първата група представи относно неблагоприятните последици при самонадеяността, според доктрината, съществува в съзнанието на дееца като по-малко конкретна (предвижда абстрактни вероятни последици) за разлика от евентуалния умисъл, при който деецът предвижда определени конкретни последици от деянието.

¹³ Вж. чл. 11, ал.3 НК – „мислил да ги предотврати“, което означава, че в съзнанието на дееца има конкретна представа за противодействие, която обосновава възникването на субективна увереност, че вредите няма да настъпят.

последници, почиваща (базираща се) на обективно съществуващи фактори (едно или повече определени конкретни обстоятелства), разграничава съзнаваната непредпазливост и евентуалния умисъл. Тези фактори може да зависят от дееца или да са очаквано външно въздействие, например в следните насоки:

- високо мнение за собствените познания, умения и опит при управление на МПС, които намаляват до голяма степен вероятността от настъпването на общественоопасни последици;

- конкретни мерки, които деецът е съобразил и има намерение да осъществи, за да осигури благоприятен изход от ситуацията (предприемането на избягващи опасността мерки);

- конкретни мерки, които деецът планира да вземе, за да не допусне намесата на привходящи фактори, които биха допринесли за реализиране на отрицателни последици;

- идентифициране на определени външни фактори, които са от естество да изключат настъпването на неблагоприятните последици (специалните знания и умения на трети лица и пр.), и евентуална възможност за активиране на тяхното действие.

Такава увереност не е налице, когато деецът не разчита на конкретни обстоятелства, а на шанса – на това, че многократно е попадал в подобна ситуация, без да се стигне до причиняването на предвидените по закон вредни последици.

Увереност, която е в разрез с всички налични отрицателни фактори за безопасността на движението (съзнателно нарушаване от дееца на редица правила, гарантиращи безопасността на движението, създаване на пътна ситуация, при която настъпването на пътнотранспортното произшествие е било неизбежно, отсъствие на реални възможности за избягване на престъпния резултат, непредприемане на каквито и да е действия за предотвратяване на произшествието и пр.), представлява допускане на (приемане на възможността да настъпят) съставомерните последици (евентуален умисъл) – когато не са предприети никакви действия за предотвратяването им и е налице единствено желанието за избягването им.

Убедителното аргументиране на субективната страна при самонадеяност задължително предполага да се изследва както дали предвид интелектуалните му способности деецът е могъл да си представи на какво точно разчита в конкретната ситуация и доколко това са реално съществуващи обстоятелства, така и дали принципно (обективно) е възможно те да могат да променят създаденото положение. Ако това е било възможно, макар и да се е оказало недостатъчно или неправилно, може да се обосновава самонадеяност.

8. Евентуален умисъл при транспортните престъпления може да бъде налице и тогава, когато са застрашени животът и здравето на самия водач, ако той е допуснал (приемал) настъпването и на общественоопасните последици, свързани с живота и здравето на пътниците или другите участници в движението.

Установената оказана помощ след произшествието не е обстоятелство, което само по себе си да е достатъчно, за да се прецени обосновано, че деецът не е допуснал настъпването на съставомерните последици, когато с деянието си съзнателно е нарушил правилата, гарантиращи безопасността на движението, и е осъзнал такава пътна ситуация, при която настъпването на пътнотранспортното произшествие е било неизбежно (практически е предоставил безопасността на движението на случайността, като се е надявал само на добрия случай, че няма да настъпят съставомерните последици).

9.1. Преценката за извършено транспортно престъпление при евентуален умисъл

поради пияно състояние на дееца/употреба на наркотици или техни аналози, предполага деецът да е станал негоден да управлява моторно превозно средство поради това си състояние и да разчита единствено на шанса да не предизвика автопроизшествие със съставомерни последици, като от субективна страна той следва да съзнава тези обстоятелства.

9.2. При пияно състояние на дееца/употреба на наркотици или техни аналози, като елемент от обективната страна на престъплението, не се изисква наличието на причинна връзка с допуснатите от него нарушения на правилата на движение. Прието е, че алкохолната концентрация над допустимата всякога прави водача негоден правилно и безопасно да управлява превозното средство. При констатирана употреба на наркотични вещества, без значение е дали деецът е повлиян от тях и дали те се отразяват на уменията и способността му да управлява МПС, достатъчно е тяхната употреба да е надлежно установена.

9.3. Когато деецът съзнава, че може да предизвика съставомерни последици, но продължава да следва възприетото поведение, или когато проявява дълбока незаинтересуваност и спрямо поведението си и възможните негови последици, може да се обосновава евентуален умишъл. Аналогично следва да е решението и в случаите, при които деецът сам, съзнателно се е поставил в положение да не може да предвиди последиците от деянието си – поради факта, че напълно е игнорирал правилата за движение или поради незнанието им, или поради употреба на алкохол/наркотични вещества и техни аналози.

10. При *несъзнаваната непредпазливост (небрежност)* деецът не осъзнава, че нарушава правилата за движение и възможните вредни последици, въпреки че е бил длъжен да ги предвиди и да ги предотврати.

В сравнителноправен аспект общото между небрежността (като вид непредпазлива форма на вина) и случайното деяние (като изключващо вината обстоятелство) е, че деецът обективно е причинил резултата, без субективно да съзнава това. Различието е, че при небрежността деецът е бил длъжен и е могъл да предвиди общественоопасния резултат, а при случайното деяние – не е бил длъжен или ако е бил, то не е могъл да предвиди резултата.

Досъдебно производство

11. В хода на разследването следва да бъде установен в необходимата пълнота предметът на доказване (чл. 102 НПК), вкл. нарушаването точно на кои/кои от правилата за движение е в пряка причинна връзка с настъпилия общественоопасен съставомерен резултат и обстоятелствата, от които се извежда пряката цел на дееца, независимо дали тя е правомерна, или неправомерна, респективно прекия/евентуалния му умишъл да причини съставомерните последици, като управлява по този начин МПС.

11.1. Предвид възможното субективно отношение на дееца към съставомерните последици и спецификите на транспортните престъпления (относно вината), задължително се изследват фактите, с оглед версията, че деецът на моторно превозно средство е извършил престъплението по чл. 342, ал. 3, вр. с ал. 1 НК при *евентуален умишъл*, когато:

- умишлено е нарушил правилата за движение;
- съзнавал е възможността по този начин да причини посочените в закона общественоопасни последици и е продължил да управлява моторното превозно средство по същия начин, без да предприеме каквито и да било мерки за предотвратяването им и без да разчита на някакви други обстоятелства (обективни или

субективни), които да създават у него увереност, че ще ги избегне;

- деецът е станал негоден да управлява моторно превозно средство (гежко алкохолно опиване, въздействие на наркотици, лекарства).

11.2. Преценката за формата на вината се основава на (извлича от, обосновава с) цялостната съвкупност от обективно, всестранно и пълно установените факти за всеки конкретен случай, включително, но не само:

Преди поемане на управлението на МПС, относно:

- употреба на алкохол/наркотици (кога, къде, в присъствието на/с когс, вид, количество), видима повлияност;
- пренебрегване на предупреждения/настоявания да не управлява моторното превозно средство, несъгласието на близки, приятели, други, основани на знанието на употребата на алкохол/наркотици, на видимите прояви (реакции) от употребата на алкохол/наркотици (демонстрация на нерезво състояние, необичайно за обстановката поведение – невъздържаност и необузданост, насочени към хулигански прояви, отправяне на необосновани заплахи към околните, сбиване, особености на външния вид – превъзбуденост, жестикулации, особености на говора, походката и др.) и др.;

При управлението на МПС, относно:

- грубо и упорито умишлено нарушаване на правилата за движение, без да се съобразява, че може да увреди живота и здравето на намиращите се на пътя (улицата), както и в МПС хора (множество последователни нарушения на правилата за транспортна безопасност, демонстративно рисково управление на МПС, въпреки наличие на хора, за които е налице реална опасност да пострадат и пр.);
- пренебрегване на настояване на пътниците в автомобила към водача да намали недопустимата скорост, с която е управлявал автомобила и очевидно е застрашавал тяхното здраве и живот;
- начин на управление – движение с несъобразена/превишена скорост в пътни участъци с ограничена видимост (завои, наклони и пр.), при намалена видимост (нощ, здрач, мъгла, задименост, запрашеност), преминаване в насрещната лента на пътя при движение с над максимално допустимата скорост за пътния участък, разчитайки на случайността да няма насрещно МПС;
- упоритост да продължава движението и съзнателно пренебрегване на очевидни опасности, обективно способстващи да настъпят предни последици – при положение, че на водача му е известно състоянието на негодност да управлява моторно превозно средство в пияно състояние, липсата или недостатъчен опит поради краткия му стаж като водач, наличие на затруднения, обективно ограничаващи способността да възприема пълноценно обстановката, съответно да реагира (употреба на лекарства, преумора, намалено зрение, ограничено ползване на ръка/крак поради обездвижване и др.);
- отсъствие в конкретната обстановка на някакви реални възможности, с които да се противопостави на настъпването на съставомерните последици – без или недостатъчни собствени опит, умения и знания, нито на другите участници в движението, за да се избегне при конкретните фактически условия непредотвратимото в случая ПТП.

12. При осъществяване на ръководство и надзор върху разследването

наблюдаващият прокурор своевременно преценява за всеки конкретен случай необходимостта и от:

- извършването на повторен (допълнителен) оглед на местопроизшествието (при необходимост, предвид пълнотата на първоначалния оглед, който обичайно се провежда като неотложно действие по разследването) – вкл. за установяване в пълнота вида и състоянието на пътната настилка, наличие на замърсявания или разрушения (увреждания) на пътното покритие; наклон на пътя (стричен и по посока на движението); наличие, вид и износеност на хоризонтална пътна маркировка, вертикална пътна маркировка (пътни знаци в района на ПТП); безопасност; състоянието на видимостта;

- провеждането на следствен експеримент (възстановка) за проверка на достоверността и преодоляване на констатирани противоречия в свидетелските показания и обясненията на обвиняемия – относно разположението и взаиморазположението на МПС върху пътя, възможността за видимост и пр.;

- изследването за наличие/отсъствие на дефицити на пътната инфраструктура, като при изясняването на механизма и причините за настъпване на ПТП задължително се преценява необходимостта от възлагането в съответните експертизи (автотехнически, комплексни съдебномедицински и автотехнически, и т.н.) и на задачи, свързани с установяване на състоянието на пътя, пътните условия и други относно пътната безопасност като съществен фактор за произшествието.

Организационни въпроси

13. Отдел 02 „Досъдебен“ във ВКП да оказва своевременно конкретна методическа помощ в работата на наблюдаващите прокурори по досъдебните производства за престъпления по чл. 342, ал. 3 и по чл. 343, ал. 3 и ал. 4 НК, вкл. по реда на специалния надзор, съгласно установения от главния прокурор ред.

14. Отдел 03 „Съдебен“ във ВКП да съдейства за своевременното:

- установяване и популяризиране на добри прокурорски практики по делата за престъпления по чл. 342, ал. 3 и по чл. 343, ал. 3 и ал. 4 НК;
- анализиране на допусканияте пропуски при решаването на тези дела;
- обобщаване и представяне на актуалната относима съдебна практика.

Приложение 1. Списък на актуални съдебни решения